

مسئولیت مدنی رسانه ها در قبال نقض حریم خصوصی مقامات سیاسی

دکتر امید امامی^۱

دکتری حقوق کیفری و جرم شناسی

فاطمه گلشن پور

دانشجوی مقطع کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی

چکیده

حریم خصوصی از جمله موارد مهمی است که علی‌الخصوص پس از رواج یافتن شبکه‌های اجتماعی و در دسترس قرار گرفتن اینترنت و فضای مجازی برای همگان، به بهانه‌های مختلف و با مصادیق گوناگون مورد نقض قرار می‌گیرد. در این میان اشخاص سیاسی به دلیل داشتن اطلاعات بعضاً محرمانه و سری و حساس بودن موقعیت و مقام و منصب آنها از نظر سیاسی و مصلحت عمومی، مورد توجه بیشتری از سوی رسانه‌های ناقض حریم خصوصی قرار می‌گیرند. لذا در این پژوهش که به روش توصیفی و تحلیلی تهیه و تنظیم شده است، درصدد برآمدیم تا نقض حریم خصوصی اشخاص سیاسی را مورد بررسی قرار داده و راهکارهای تحمیل مسئولیت مدنی بر رسانه‌های ناقض حریم خصوصی و روش جبران خسارات ناشی از آن را نیز در حقوق داخلی واکاوی نماییم. یافته‌های پژوهش بیانگر این است که برای تحقق یافتن مسئولیت مدنی رسانه‌ها در حوزه حریم خصوصی، باید ضرری ولو معنوی به شخص سیاسی وارد شده و این ضرر به واسطه نقض حریم خصوصی رسانه ایجاد شده و رابطه سببیت میان آنها وجود داشته باشد، به این ترتیب می‌توان مسئولیت مدنی را بر رسانه تحمیل نمود و خسارات را به طریق درج حکم در نشریه، جلب رضایت شخص سیاسی، جبران نمادین و نظیر آن جبران نمود.

کلید واژه ها: مسولیت، مسئولیت مدنی، رسانه، حریم خصوصی، اشخاص سیاسی.

از جمله دغدغه‌های مطرح کردن این موضوع، بحث اهمیت حریم خصوصی و رعایت آن از سوی شهروندان و علی‌الخصوص رسانه‌ها و جلوگیری از نقض آن با توجه به مبانی شرعی و اسلامی از یک سو و حقوقی و قانونی از سوی دیگر است، مخصوصاً که امروزه رسانه‌های مجازی و شبکه‌های اجتماعی اینترنتی رفته رفته جایگزین رسانه‌های سنتی شده و دیگر به مانند قبل به سهولت دسترسی به مدیر مسئول یا سردبیر رسانه‌های مکتوب و تصویری وجود ندارد و مشخص نیست که مثلاً گروه اینترنتی یا سایتی که مرتکب نقض حریم خصوصی شده است را چه کسانی اداره می‌کنند. در این میان اشخاص سیاسی به عنوان یکی از جامعه اهداف رسانه‌های ناقض حریم خصوصی قرار می‌گیرند و این موضوع به این دلیل است که این اشخاص سیاسی معمولاً از شهرت برخوردارند و به دلیل حساسیت پست و مقام، اطلاعاتی در دسترس دارند که افشای آنها منجر به جذب مخاطب برای رسانه‌ها خواهد شد. بنا به همین دلایل است که بر آن شدیم تا بتوانیم راهکارهایی را برای مقابله و جلوگیری از نقض حریم خصوصی اشخاص سیاسی بررسی کنیم، علاوه بر حقوق کیفری که خارج از موضوع بحث ما است، به نظر می‌رسد از باب حقوق خصوصی و مدنی نیز راهکارهایی مانند تحمیل مسئولیت مدنی به رسانه‌های ناقض حریم خصوصی وجود داشته باشد، بدین ترتیب که را احراز ارکان مسئولیت مدنی، می‌توان رسانه‌های ناقض حریم خصوصی را به واسطه ورود ضرر معنوی به اشخاص سیاسی، مسئول شناخت و آنها را مکلف به جبران خسارت کرد. اما در این مسیر سوال‌ها و چالش‌هایی وجود دارد، از جمله اینکه ارکان مسئولیت مدنی چگونه بر رفتار رسانه قابل تطبیق خواهد بود؟ ضرر وارده چگونه احراز خواهد شد و محاسبه آن به چه ترتیبی است؟ چگونه میتوان ضرر و خسارت وارده بر شخص سیاسی به واسطه نقض حریم خصوصی را جبران کرد؟ به دلیل این سوال‌ها و مسائل مطروحه، این پژوهش را به این موضوع اختصاص داده‌ایم تا بتوانیم پس از سنجش جوانب مختلف موضوع پاسخ‌هایی را برای این سوال‌ها و مسائل مطرح نماییم.

مبحث اول: تعریف و مفاهیم

در مبحث اول در این پژوهش تلاش داریم تا تعریف و مفهوم واژگان اصلی و کلیدی این پژوهش نظیر حریم خصوصی، رسانه و مسئولیت را مورد بررسی حقوقی قرار دهیم.

گفتار اول: مفهوم حریم خصوصی

اگرچه اصولاً ارائه تعریف جامع از هر واژه‌ای در علوم انسانی امر دشواری است، ولی این دشواری در مورد «حریم خصوصی» دو چندان است، زیرا مفهوم آن ریشه‌های عمیق و مرتبط با انسان و جامعه در بستر زمان دارد. انسان‌ها و فرهنگ‌ها و ارزش‌های گوناگون در تعیین حریم خصوصی تأثیرگذار هستند، چنانکه چه بسا مصادیقی را بتوان از دیدگاه اسلام جزء حریم خصوصی افراد دانست و برای هتک آن حرمت قائل شد و حال آنکه بر اساس ارزش‌ها و دیدگاه‌های غیراسلامی آنها اساساً حریم به حساب نیاید. به همین لحاظ علی‌رغم کاربرد بسیار زیاد آن در مکالمات روزمره و ورودش به متون قانونی و دینی، تاکنون تعریف مورد وفاقی از آن ارائه نگردیده است! محور اصلی و امروزی حمایت از حریم خصوصی در فضای مجازی تعاریف مبتنی بر اطلاعات و کنترل شخص بر توزیع اطلاعات و داده‌های خود می‌باشد. افراد اجتماع، علی‌الخصوص اشخاص سیاسی و مقامات سیاسی هر یک اطلاعاتی دارند که با میل به مخفی نگه داشتن آن‌ها، نمی‌خواهند که سایرین نسبت به آن علم و آگاهی پیدا کنند. این دسته از اطلاعات، آن گاه که به حیطه خصوصی شخص سیاسی مربوط باشد، حریم خصوصی وی به شمار می‌آید و آن گاه که به نحوی در فضای مجازی نشر پیدا می‌کند، صحبت از حریم خصوصی افراد و اشخاص سیاسی در فضای مجازی به میان می‌آید. به بیان دیگر باید گفت حریم خصوصی اشخاص سیاسی، تمایل اشخاص سیاسی است به اینکه آزادانه تصمیم بگیرند که تحت چه شرایطی و تا چه میزانی خود، وضعیت و رفتارشان را برای دیگران فاش کنند. از نگاه کلی حریم خصوصی همه افراد محترم است. با این وجود، شهروندانی که از شهرت اجتماعی برخوردارند و یا جزو مقامات سیاسی هستند، بیش از یک

^۱. بابوکانی، احسان، تجسس از حریم خصوصی افراد در فقه امامیه، تهران، نشر دانشگاه امام صادق، ۱۳۹۱، ص ۱۲.

شهروند عادی مورد توجه قرار می گیرند. از یک سو مسئولیت اجتماعی که آنها بر عهده گرفته اند، آنان را در قبال جامعه پاسخگو می کند و از سوی دیگر وجهه اجتماعی آنان بخشی از زندگی خصوصی آنان را نیز تحت تاثیر قرار می دهد. این در حالی است که شهروندان عادی جامعه این گونه افراد را الگو قرار می دهند. در پایان باید گفت حق حریم خصوصی از جمله حقوق و آزادی هایی است که هدف آن همسو با حقوق بشر به دنبال حمایت از حقوق اشخاص و احترام به حقوق بنیادین بشر است. این حق در اسناد داخلی و بین المللی متعددی مورد شناسایی قرار گرفته است. در زمینه شناخت ابعاد این حق بررسی دو مسئله از اهمیت بسزایی برخوردار است. مسئله اول قلمرو مفهومی حریم خصوصی است. این امر با توجه به ریشه دار بودن حریم خصوصی در فرهنگ جوامع، حالت های گوناگونی از جهت معنا به خود می گیرد و مفهوم آن از مطلق بودن، گرایش به سوی نسبیت پیدا می کند. مسئله دوم معیار حریم خصوصی است!

گفتار دوم: مفهوم مسئولیت و مسئولیت مدنی

در این قسمت به تبیین مفهوم مسئولیت به طور کلی و البته مسئولیت مدنی به عنوان یکی از شاخه های اصلی مسئولیت خواهیم پرداخت.

بند اول: مفهوم مسئولیت

مسئولیت به عنوان یک احساس وابستگی یا نوعی ارتباط با فرد نیازمند، تعریف شده است که تعهد به عنوان عامل اصلی برای احساس مسئولیت شناخته شده است. مفهوم مسئولیت میتواند حداقل سه رابطه را در برگیرد مسئول بودن در مقابل چیزی، در مقابل کسی و در برابر رابطه یا قضیه های. مسئولیت در بردارنده جلوه های متنوعی از اخلاق و عمل و همچنین محاسبات نتایج اعمال و رفتار انسان است، اشخاص در زمانی به نحو مسئولانه رفتار می نمایند که اخلاق و موازین اخلاقی را مد نظر داشته باشد و این موضوع را نیز بپذیرد که در قبال

^۱. مشهدی، علی و محمدلو، سجاد، مطالعه تطبیقی مفهوم و معیار حق حریم خصوصی، رویکرد عرفی و فرهنگی،

نشریه پژوهش های حقوقی تطبیقی، شماره ۲، ۱۳۹۵، ص ۱۲۵.

رفتار خویش دارای مسئولیت خواهد بود. مسئولیت از نظر لغوی نیز بدین معنا است که شخص موظف و مکلف به انجام دادن امری است.^۱ در معنای اصطلاحی حقوقی هم مسئولیت به معنای متعهد، مکلف و موظف بودن فرد به فعل یا عدم انجام عملی است. از اواخر قرن سیزده میلادی و در شرایطی که حقوق تحت سیطره کامل اصول اخلاقی و مذهبی به شمار می‌رفت، واژه مسئول و مسئولیت به مفهوم شخصی بود که در برابر پروردگار نسبت به اعمال، رفتار و زندگی خود جوابگو است. در زبان عربی نیز مسئولیت به مفهوم مجازات شدن و مورد بازخواست قرار گرفتن به دلیل انجام عمل و یا عدم انجام فعل است که به همین همان معنای اهلیت و یا تکلیف در فقه و لغت عربی است.

بند دوم: مفهوم مسئولیت مدنی

اصولاً و همانطور که می‌دانیم مسئولیت مدنی دو شق اصلی دارد، یک شق آن مسئولیت مدنی قراردادی و شق دیگر نیز مسئولیت مدنی قهری و غیرقراردادی است. در مسئولیت مدنی از نوع قراردادی منشاء تعهد و مسئولیت یک قرارداد و توافق طرفینی می‌باشد و فرد به واسطه نقض آن تعهد که خود نشأت گرفته از قرارداد می‌باشد، مسئول به شمار می‌رود. در این‌باره می‌توان گفت به واسطه عدم اجرای قول و تعهدی که از قرارداد طرفینی نشأت گرفته شده است ایجاد می‌شود، شخصی که به تعهد و اراده خود واقعی نمی‌گذارد و به همین سبب باعث ضرر و خسارت طرف دیگر قرارداد می‌شود، به تبع این رفتار ملزم می‌گردد که مسئولانه رفتار کرده و خسارات ناشی از عدم انجام تعهد خود را جبران نماید. این الزامی که شخص به واسطه عدم اجرای تعهد پیدا می‌کند، همان چیزی است که در حقوق تحت عنوان مسئولیت قراردادی تلقی می‌گردد. به دیگر سخن، مسئولیت قراردادی بدین معنا است که شخص طرف قرارداد، از تعهد و قولی که در توافق به آن و انجام آن ملزم شده است، سر باز بزند. تعهدی که انجام نشده و ریشه آن نیز ناشی از قرارداد و توافق طرفینی است، همان تعهد اولیه و اصلی نام دارد و تعهدی که به واسطه نقض و تخلف از مفاد قرارداد بر دوش مدیون گذاشته می‌شود، تعهد ثانویه یا بعدی و یا فرعی نامیده می‌شود تا از این طریق تعهدات اصلی

۱. معین، محمد، فرهنگ فارسی، تهران، نشر امیرکبیر، ۱۳۸۹، ص ۴۰۷۷.

و فرعی از یکدیگر قابل تمییز و شناسایی باشند. در مسئولیت قهری، منشاء مسئولیت ایجاد شده، یک قرارداد نبوده و انجام دادن یک فعل و رفتار مادی است که سبب بروز ضرر و خسارت می‌شود و شخص طرف قرارداد و متعهد نیز به جبران آن ضرر و خسارت ملزم می‌گردد. مبنا و منشاء این مسئولیت بر خلاف نوع پیشین که قرارداد بود، صرفاً وظایف و الزاماتی قانونی و عمومی است که برای تمامی افراد ممکن است وجود داشته باشد. لذا دقیقاً برعکس مسئولیت قراردادی است.^۱

گفتار سوم: مفهوم رسانه و انواع آن

پس از تبیین مفهوم حریم خصوصی و مسئولیت، اینک به یکی دیگر از موضوعات اصلی پژوهش ورود خواهیم کرد و مفهوم و انواع رسانه را بررسی خواهیم نمود.

بند اول: مفهوم رسانه

رسانه‌ها در فرهنگ‌ها و منابع مختلف فارسی و انگلیسی تعاریف مختلفی دارد که به چند نمونه آن اشاره می‌شود، رسانه در لغت اسم آلت از مصدر «رسانیدن» و به معنای وسیله رسانیدن و در اصطلاح علوم ارتباطات مقصود از «رسانه» وسیله رسانیدن پیام از پیام دهنده به پیام گیرنده است. در فرهنگ عمید به عنوان حسرت، اندوه و افسوس نیز آمده است و در فرهنگ اندیشه نو، رسانه به عنوان اصطلاحی کلی برای اشاره به سیستم‌ها یا دستگاه‌های انتقال اطلاعات یا سرگرمی به کاربرده می‌شود، مانند: روزنامه، رادیو، تلویزیون، فیلم، کتاب، نوار و غیره.^۲ در فرهنگ بزرگ سخن، رسانه به وسیله‌ای که اخبار و اطلاعات را به مردم می‌رساند تعریف شده است. مانند رادیو، تلویزیون، روزنامه، مجله و شبکه‌های کامپیوتری و در دانشنامه علوم اجتماعی، رسانه (رسانه جمعی) بدین گونه تعریف شده است که رسانه‌های گروهی یک نهاد اجتماعی را تشکیل می‌دهند که به تولید و توزیع دانش و در حیطه فراتر از کلمات می‌پردازند و دارای مشخصه‌ای برجسته و بارز چون استفاده نسبی از فن‌آوری

^۱. دالوند، فضل الله، مسئولیت مدنی، نشر دادیار اصفهان، ۱۳۸۶، ص ۱۸.

^۲. عمید، حسن، فرهنگ فارسی عمید، تهران، نشر امیرکبیر، ۱۳۸۶، ص ۳۹۱.

پیشرفته در تولید و پخش پیام‌ها می‌باشند. نظام‌مندی و قواعد اجتماعی موجود در این نهاد و سمت و سوی پیام‌ها، مخاطبین گسترده‌ای را در بر می‌گیرد که برای فرستنده پیام مشخص نیست. در مجموع می‌توان گفت که واژه رسانه به گردآوری انواع مختلفی از تکنولوژی‌های دیداری و شنیداری با هدف ارتباط بر می‌گردد. انواع مختلف رسانه شامل: متن، صورت، گرافیک، انیمیشن و انواع شبیه‌سازی می‌باشد. لذا هر ترکیبی از متن، گرافیک، صدا، انیمیشن و تصاویر ویدئویی که از طریق کامپیوتر با سایر تجهیزات الکترونیکی در اختیار کاربر قرار می‌گیرد. رسانه نامیده می‌شود، جمع رسانه در فرهنگ الفبای زبان فارسی به عنوان مجموع ابزار و روش‌هایی که برای ارتباط اجتماعی و شخصی به کار می‌روند آورده شده است.

بند دوم: انواع رسانه

رسانه‌ها با توجه به نوع ارتباط، به دو گروه تقسیم می‌شوند: الف) رسانه‌های شخصی. ب) رسانه‌های جمعی. از سوی دیگر، از نظر مفهومی نیز رسانه‌ها به دو گروه تقسیم می‌شوند: ۱) رسانه‌های منطقی: شامل تبلیغات و روابط عمومی، روزنامه‌نگاری، زبان نوشتاری، زبان گفتاری و ... ۲) رسانه‌های فیزیکی: تلویزیون، رادیو و روزنامه و ... رسانه‌های شخصی یا انفرادی، وسایلی هستند که پیام را از پیام‌دهنده به تعداد محدودی پیام‌گیرنده مشخص منتقل می‌کنند. مانند: نامه، تلفن، فکس و ...

رسانه‌های جمعی: در مراجع مختلف و مآخذ فارسی مختلف است. در فرهنگ روزنامه‌نگاری این واژه تحت عنوان اطلاع‌رسانی به صورت همگانی و رسانه‌شناسی در اصطلاح کلی به معنای شناخت مجموعه ابزارها و روش‌هایی که برای ایجاد ارتباط با مخاطبان انبوه است. خود رسانه‌های جمعی را می‌توان به پنج گروه کلی تقسیم کرد: ۱) رسانه‌های چاپی مانند: روزنامه، مجله، کتاب و ... ۲) رسانه‌های پخش مانند: تلویزیون، رادیو، سیستم صوتی و ... ۳) رسانه‌های کامپیوتری مانند: اینترنت، بانک اطلاعاتی و ... ۴) رسانه‌های خیابانی مانند:

۱. حبیبی، مهدی، رسانه شناسی، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته مدیریت امور فرهنگی، دانشگاه علمی کاربردی واحد

بیرجند، ۱۳۹۲، ص ۳.

۲. همان، ص ۴.

پوسترهای تبلیغاتی خیابان‌ها، بدنه‌های اتوبوس، تابلوهای خیابانی... (۵) نشریات که به ۴ دسته تقسیم‌بندی می‌شود: الف) رسانه‌های چاپی که بر روی کاغذ چاپ می‌شوند. ب) نشریات الکترونیکی: که تنها تفاوت این نشریات با نشریه‌های چاپی، جنس عرضه آنها است، یعنی اگر محتوای یک نشریه چاپی عیناً از رادیو پخش شود نشریه الکترونیکی است. گام‌های اولیه نشریه‌های الکترونیکی با آنالوگ شروع شده و محتوا از قالب خط به الکترونیکی تغییر کرد. به نظر می‌رسد، قانون مطبوعات بر این دسته از نشریات مصداق دارد. ج) رسانه‌های دیجیتال: محتوای این رسانه‌ها از صفر و یک تشکیل می‌شود. یعنی متن به صورت صفر و یک بر روی اینترنت قرار می‌گیرد و با فرمت مختلفی چون HDMI منتشر می‌شود و توسط BROWSER فرد خوانده می‌شود. د) رسانه‌های سایر: رسانه‌های سایر از نظر جنس و فیزیک، همان جنس و فیزیک نشریه‌های دیجیتال را دارند. اما مانند نسخه‌های چاپی نیستند. به عنوان مثال: یک روزنامه تازمانی که روی کاغذ است رسانه چاپی است، اگر آن را به صورت آنالوگ تبدیل کنیم نشریه الکترونیکی داریم و اگر محتوای آن را به صفر و یک تبدیل کنیم وارد مقوله دیجیتال شده‌ایم و اگر چیزهایی شبیه به لینک متن، تصویر یا ویژگی‌های دیگر متفاوت از نسخه‌های چاپی، به آن اضافه شود رسانه سایر داریم. یک روزنامه وقتی با فرمت روی اینترنت قرار می‌گیرد، هیچ تفاوتی از نظر ماهیت با نسخه چاپی آن ندارد و قانون مطبوعات بر آن صدق می‌کند. فقط نکته کوچکی وجود دارد و آن این است که وقتی روزنامه‌ای تبدیل به نشریه الکترونیکی می‌شود دیگر تابع مکان خاصی نیست. نشریه الکترونیکی نیز، رسانه‌ای است که به طور مستمر در محیط دیجیتال، انواع خبر، تحلیل، مصاحبه و گزارش را در قالب نوشتار، صدا و تصویر منتشر می‌کند. با وجود این قانون، مدیرعامل، نویسندگان و تهیه کنندگان مطلب خبرگزاری‌ها حسب مورد دارای همان مسوولیت‌هایی هستند که برای مدیرمسوول و نویسنده مطبوعات منظور شده است. همچنین هیات نظارت بر خبرگزاری‌ها، در مورد خبرگزاری‌ها اختیارات و وظایف هیات نظارت بر مطبوعات را اعمال می‌کند. اما نکته‌ای که درباره این تعاریف وجود دارد به تعریف نشریه الکترونیکی و باز بودن این تعریف برمی‌گردد، چنانکه به سادگی می‌توان بسیاری سایت‌های الکترونیکی و حتی وبلاگ‌ها را هم شامل این تعریف دانست. به هر حال از منظر حقوقی، ابهام در تعریف اصطلاحی

تخصصی مانند نشریات الکترونیکی، امکان برخورد با تمام فضاهاى اینترنتی شخصی را برای متولیان امر فراهم خواهد کرد.

مبحث دوم: ارکان تحقق مسئولیت مدنی به واسطه نقض حریم خصوصی اشخاص سیاسی

در این قسمت به عنصر مهمی اشاره خواهد شد، از یک سو بر این باوریم که رسانه‌ها به واسطه نقض حریم خصوصی اشخاص سیاسی با مسئولیت مدنی مواجه خواهند شد، از سوی دیگر به این مهم اشاره خواهیم کرد که برای تحمیل مسئولیت مدنی و تحقق یافتن آن، نیاز به چه ارکانی است.

گفتار اول: ورود ضرر به اشخاص سیاسی

هدف از مسئولیت مدنی در این قسمت، جبران زبانی است که به اشخاص سیاسی وارد شده است. اگر ضرری که موضوع مسئولیت مدنی است موجود نباشد، خودبخود مسئولیت مدنی هم نخواهد بود. بدیهی است اثبات ورود زیان بر عهده مدعی یا همان شخص سیاسی است. به بیان دیگر، باید ضرری به بار آید تا برای جبران آن، مسئولیت ایجاد شود. پس، باید وجود ضرر را رکن اصلی مسئولیت مدنی شمرد.^۱ ضرری که موجب مسئولیت می‌شود باید دارای سه ویژگی باشد: ۱. ضرر باید واقعی باشد: به این ترتیب که زیان وارده باعث ایجاد نقص یا کمبودی در دارایی زیان‌دیده (شخص سیاسی) شده باشد و یا اینکه منفعت مسلمی را از میان برده باشد. ۲. ضرر باید جبران نشده باشد: باتوجه به اینکه زیان باید تا آنجایی که ممکن است کامل جبران شود و سپس اینکه هیچ زبانی بیش از یک بار قابل مطالبه نمی‌باشد، می‌توان قلمرو زیان جبران نشده را بازشناخت. ۳. ضرر باید مستقیم باشد: در ضرر مستقیم ممکن است مال موجودی از بین برود.

^۱. کاتوزیان، ناصر، الزام‌های خارج از قرارداد (ضمان قهری): مسئولیت مدنی، تهران، نشر دانشگاه تهران، ۱۳۸۶، ص ۲۴۲.

ماده اول قانون مسئولیت مدنی وجود ضرر را با این عبارت بیان می‌کند: «هر کس بدون مجوز قانونی عمداً یا در نتیجه بی احتیاطی به جان یا سلامتی یا مال یا آزادی یا حیثیت یا شهرت تجارتی یا به هر حق دیگری که به موجب قانون برای افراد ایجاد گریده لطمه‌ای وارد نماید که موجب ضرر مادی یا معنوی دیگری شود مسئول جبران خسارت ناشی از عمل خود می‌باشد». ماده دوم نیز می‌گوید: «در موردی که عمل وارد کننده زیان، موجب خسارت مادی یا معنوی زیاننده شده باشد دادگاه پس از رسیدگی و ثبوت امر، او را به جبران خسارات مزبور محکوم می‌نماید و چنانچه عمل وارد کننده زیان، موجب یکی از خسارات مزبور باشد دادگاه او را به جبران همان نوع خساراتی که وارد نموده محکوم خواهد نمود» موضوع مسئولیت مدنی مجازات مرتکب نیست بلکه جبران خسارت ناشی از فعل مرتکب است! از بیان مواد این قانون برمی‌آید که، هر جا که نقصی در اموال ایجاد شود یا منفعت مسلمی از دست برود یا به سلامت عواطف و حیثیت شخصی لطمه‌ای وارد آید، می‌گویند ضرری به بار آمده است.

بند اول: خسارات شخصیتی به اشخاص سیاسی

ممکن است به واسطه نقض حریم خصوصی اشخاص سیاسی، آسیب عاطفی یا حیثیتی و روانی پدید آید. خسارت ناشی از آبرو، لطمه زدن به یکی از حقوق مربوط به شخصیت و آزادیهای فردی و حیثیت و شرافت اشخاص سیاسی است که میتوان آن را سرمایه معنوی نامید.^۱

بند دوم: خسارت به موقعیت‌های مناسب شغلی و حرفه‌ای اشخاص سیاسی

ممکن است به واسطه نقض حریم خصوصی اشخاص سیاسی، موقعیت سیاسی و شغلی آنها آسیب ببیند، یکی از اختیارات و وظایف اشخاص، استیفاء حقوق و پیگیری آن در صورت نقض است، از جمله حقوق اشخاص حرفه‌ای مانند اشخاص سیاسی، حق آنان بر شهرت،

^۱. کاتوزیان، ناصر، منبع پیشین، ص ۲۴۳.

^۲. مالکی زاده، سروش، فرایند جبران خسارت بزه دیدگان در نظام عدالت کیفری، نشریه دادرسی، ۱۳۸۷، ص ۸.

اعتبار و حیثیت حرفه‌ای آنان است که موجب جلب اعتماد و رویکرد استفاده‌کنندگان از خدمات آنان می‌شود. لذا چنانچه شخصی از بیرون متعرض این حق گردد و به عنوان مثال با نوشتن مقاله، ساختن فیلم و مانند آن به حیثیت و اعتبار این حرفه و شاغلین آن لطمه بزند و یا حریم خصوصی آنها را نقض کند، توسط این اشخاص مورد تعقیب قرار می‌گیرند.

بند سوم: خسارت به امور خانوادگی و محرمانه اشخاص سیاسی

اصولاً اشخاص سیاسی و یا هر کسی در زندگی شخصی و خانوادگی خویش یکسری اسراری دارد که به هیچ قیمت حاضر به افشاء آنان نیست و به سادگی افشاء و انتشار آن را نمی‌پذیرد و مصونیت از تعرض به این امور موجب آرامش خاطر او است. روابط زناشویی، حریم منزل و محل سکونت شخص، آلبوم خانوادگی و شخصی، بیماری‌ها و مشکلات عاطفی یا خانوادگی، مدارک محرمانه و مانند آن اموری سری و محرمانه محسوب می‌شوند که تجاوز به آن به هر شکل قبل از اینکه زیان مالی در پی داشته باشد منجر به خسارت معنوی و کاهش اعتبار و افت شخصیت او می‌شود، بنابراین افشاء این امور موجب تجاوز به حقوق شخصیت و از مصادیق نقض حریم خصوصی و مستوجب مسئولیت مدنی برای رسانه‌های افشاء‌کننده آن است.

گفتار دوم: ارتکاب فعل زیانبار یا نامشروع توسط رسانه‌ها

مورد لازم دیگر برای تحقق مسئولیت مدنی رسانه‌ها به واسطه نقض حریم خصوصی، کار یا رفتاری است که به طور غیر نامشروع (برخلاف قانون، اخلاق، نظم عمومی) باعث زیان به اشخاص سیاسی گردد. این فعل باید در نظر اجتماع ناهنجار باشد و نیز در قانون برای آن مجوزی قرار داده نشده باشد. فعل زیانبار ممکن است فعل یا ترک فعل باشد که در موضوع ما، نقض حریم خصوصی اشخاص سیاسی است.

گفتار سوم: رابطه سببیت میان فعل رسانه و ضرر وارده به اشخاص سیاسی

مقصود از رابطه سببیت این است که بین خسارت وارده به اشخاص سیاسی و فعل خارجی توسط رسانه‌ها مبنی بر نقض حریم خصوصی رابطه‌ای باشد. به نحوی که خسارت به آن نقض حریم خصوصی قابل استناد باشد. این مطلب امری بدیهی است، زیرا معنی ندارد که کسی مسئول خسارتی باشد که در آن هیچ دخالتی ندارد.^۱ به بیان دیگر می‌بایستی بین زیان وارده به شخص سیاسی و نقض حریم خصوصی توسط رسانه رابطه‌ای وجود داشته باشد تا بتوان گفت مقصر نسبت به حادثه و زیان وارده مسئولیت دارد. به بیان دیگر باید گفت که برای تحقق مسئولیت باید احراز شود که بین ضرر و فعل زیانبار رابطه سببیت وجود دارد، یعنی ضرر از آن فعل ناشی شده باشد. این احراز رابطه علیت بین دو پدیده موجود یعنی فعل زیانبار و خسارت (ضرر) است.

گفتار چهارم: نحوه تحمیل مسئولیت مدنی به رسانه و لزوم جبران خسارت

پس از آنکه به واسطه ارکان مسئولیت مدنی، این مسئولیت به واسطه نقض حریم خصوصی اشخاص سیاسی بر رسانه تحمیل گردید، گام دیگر جبران خسارت است، زیرا مسئولیت مدنی، هدفی دارد و آن هدف جبران خسارات مادی و معنوی است که نقض حریم خصوصی از جمله خسارات معنوی محسوب می‌شود و راهکارهایی برای جبران این خسارت توسط رسانه‌ها در نظر گرفته شده است.

بند اول: نشر حکم قضایی

در ماده ۱۰ قانون مسئولیت مدنی یکی از طرق جبران خسارت معنوی، درج حکم در جراید و نشر حکم است. البته درج حکم در جراید اگر به حکم قانون و بدون درخواست شخص سیاسی بوده باشد در این صورت نوعی مجازات است ولی اگر به درخواست شخص سیاسی برای برطرف کردن زیان باشد، شکل مدنی جبران زیان خواهد پذیرفت. در مواردی که

^۱. قربان پور، امیر مهدی، تقصیر و رابطه سببیت در نظام مسئولیت مدنی، نشریه حقوقی دادگستری، شماره ۵۴، ۱۳۸۵،

نقض حریم خصوصی از گستردگی خبر و آگاهی یکسان برخواسته باشد، درج و نشر حکم دادگاه در روزنامه‌ها بیش از پرداخت پول نقش جبرانی خواهد داشت، مانند نقض حریم خصوصی شخص سیاسی در روزنامه یا مجله‌ای که در پی درج حکم قضایی، همگان از نادرست بودن، غیرقانونی بودن و یا نامشروع بودن این عمل باخبر خواهند شد.

بند دوم: الزام به عذرخواهی

یکی از راه‌های جبران زیان معنوی که در ماده ۱۰ قانون مسئولیت مدنی علاوه بر جبران‌های مالی و در کنار درج حکم در جراید آمده است، الزام به عذرخواهی از زیان دیده معنوی است. شخص سیاسی که به واسطه نقش حریم خصوصی، به حیثیت و اعتبارات شخصی یا خانوادگی‌اش لطمه وارد شده می‌تواند از کسی که زیان وارد آورده است جبران مادی و معنوی خود را بخواهد. هرگاه اهمیت زیان و نوع تقصیر ایجاب نماید، دادگاه می‌تواند در صورت اثبات تقصیر علاوه بر صدور حکم خسارت مالی، حکم به رفع زیان از طریق دیگر از قبیل الزام به عذرخواهی و درج حکم در جراید و امثال آن نماید. عذرخواهی نمونه بارز جبران لطمه وارده بر زیان دیده، از ضرر معنوی است. بدین ترتیب عامل نقش حریم خصوصی با درج آگهی مناسب درصدد جبران خسارت برمی‌آید یا با محکومیت به عذرخواهی از طریق یک رسانه جمعی، اقدام به رفع آثار لطمه معنوی می‌کند.

در واقع برعکس قواعد و مقررات مالی که در مقابل خسارات مالی پرداخت می‌گردد یا وجه و مالی به کسی که خسارت دیده است پرداخت می‌شود و هدف نیز این است که خسارت دیده را به وضعیت قبل از ورود خسارت برگرداند، در خصوص خسارت معنوی اینطور نیست و دادگاه این قدرت را ندارد که آنچه را از دست رفته است اعاده کند و مالی به وی بپردازد یا خسارت را جبران کند، به همین دلیل جبران خسارت در بعد خسارت معنوی کمی دشوارتر است. اصولاً به دلیل دشوار بودن وضعیت مربوط به جبران خسارت معنوی و ارزیابی و تقویم آن، الزام به عذرخواهی و جلب رضایت زیان دیده از جمله راهکارهای جبران ضرر معنوی است که سیستم قضایی بر روی آن تاکید دارد و مصادیق فراوانی نیز در رویه قضایی دارد، زیرا هدف غایی و نهایی از جبران خسارت معنوی، همان اعاده حیثیت، جلب رضایت

و عذرخواهی و خشنودسازی زیان دیده (شخص سیاسی) است، قطعاً در این مسیر دشوار که نمی‌توان به سهولت و راحتی میزان ضرر را محاسبه نموده و یا خسارت معنوی را تقویم و ارزیابی کرد، مواردی مانند الزام به عذرخواهی که به ارضای روحی و روانی زیان‌دیده منجر خواهد شد، راهکار قابل قبولی به نظر می‌رسد که می‌توان به آن توجه کرد. لذا باید گفت که آوردن عذرخواهی زیان زننده و یا تکذیب و نفی از طریق مطبوعات یا مثلاً جمع کردن کتاب و سی دی یا فیلم‌هایی که به واسطه آن نقش حریم خصوصی صورت گرفته است و یا نشر حکم و موارد مشابه دیگر برای خسارت معنوی را می‌توان با راهکارهای دیگر تجمع کرد و در کنار آنها پرداخت خسارت مالی و دادن وجوه به زیان دیده را گنجانید. به همین دلیل است که در قانون مسئولیت مدنی و در مواد هشت و ده آن قانون، حکم به برطرف کردن ضرر از طریق عذرخواهی کردن زیان زننده و یا نفی افترا و تهمت اصولاً برای اعاده آبرو به زیان دیده است و پرداخت خسارت مالی نیز برای ضررهای دیگرش در نظر گرفته شده است!

بند سوم: جبران نمادین

جبران کردن به صورت نمادین که جبران سمبلیک و یا جبران رمزی نیز نام دارد، درصدد جبران واقعی زیان نیست و این روش صرفاً در تلاش است که با پرداخت وجه یا مالی به زیان دیده این را ثابت کند که جبران ضرر معنوی با پول قابل قیاس و اندازه‌گیری نیست و این مبلغ و پول صرفاً به عنوان نمادی از پیروزی زیان دیده بر زیان زننده خواهد بود. این نوع از جبران ضرر معنوی در حقوق کشورهای رومی ژرمنی علی‌الخصوص فرانسه جایگاه رفیعی دارد و بسیار مورد کاربرد قرار می‌گیرد. البته لازم به ذکر است که هم دادگاه فرانسه به عنوان بنیانگذار این روش و هم در دادگاه داخلی ایران، این نوع از جبران خسارت معنوی بدون درخواست زیان دیده قابل اجرا نیست. این مقوله در حقوق کشور انگلیس نیز مصداق و نمونه دارد، در حقوق این کشور، جبران نمادین یا سمبلیک خسارت معنوی تحت عناوینی

۱. صفایی، سید حسین، دوره مقدماتی حقوق مدنی، جلد دوم، قواعد عمومی قراردادها، تهران، نشر میزان، ۱۳۹۵، ص ۲۶۸.

نظیر خسارت اسمی و خسارت طعنه آمیز پیگیری می شود که در مقابل آن، خواننده محکوم به پرداخت مال ناچیزی محکوم می شود. خسارت اسمی نیز نشانگر این است که خواهان و زیان دیده دعوای حقوقی را برده است تا از این نظر رضایت وی حاصل گردد. خسارت طعنه آمیز نیز بدین معنا است که زیان دیده و خواهان هر چند که در دعوای حقوقی پیروز شده است اما نباید اصلاً این پیگیری حقوقی را انجام می داده است!

بند چهارم: جلب رضایت اشخاص سیاسی

از جمله روش ها و طرقی که برای جبران خسارت به واسطه نقض حریم خصوصی شخص سیاسی ارائه گردیده است، جلب رضایت شخص سیاسی است، اصولاً باید دید که به چه طریقی می توان رضایت شخص سیاسی را جلب کرد که قطعاً حسب مورد و بنا به شخصیت و اخلاق او متفاوت خواهد بود. در این راه دادگاه و کارشناسان می توانند کمک کنند و نظریاتی را ارائه دهند که نشان دهد شخص سیاسی از چه طریقی راضی و خشنود خواهد شد. روش هایی ارائه شده هر کدام بخشی از حقیقت را در خود نهفته دارد اما تمام موضوع را پوشش نمی دهد و چنان که می دانیم جلب رضایت شخص سیاسی معیار واقعی ندارد. این راه حل هر چند به صورت دقیق هم اجرا نشود بهتر از هیچ است و در حقوق فعلی کاملاً لا بیشتر توجه به منصفانه بودن و معقول بودن میزان پرداخت در ارتباط با صدمه وارده است، تمام خسارات و آنچه با این خسارات یعنی نقض حریم خصوصی ارتباط دارد سنجیده می شود، تمام خسارات باید در زمان و شرایطی که اتفاق افتاده و تا جایی که جبران آن امکان دارد سنجیده شود.

بند پنجم: اعاده حیثیت

یکی از طرق مختلف جبران خسارت ناشی از نقض حریم خصوصی اشخاص سیاسی، اعاده حیثیت است، اعاده حیثیت در قانون اساسی و اصل ۱۷۱ نیز مورد اشاره قانونگذار قرار گرفته است، به موجب این اصل: «هرگاه در اثر تقصیر یا اشتباه قاضی در موضوع یا در حکم یا در

۱. فقیه نخجیری، حسن، دعوای خصوصی در دادگاه جزا، تهران، نشر داورپناه، ۱۳۷۱، ص ۹۱.

تطبیق حکم بر مورد خاص، ضرر مادی یا معنوی متوجه کسی گردد، در صورت تقصیر، مقصر طبق موازین اسلامی ضامن است و در غیر این صورت خسارت به وسیله دولت جبران می شود و در هر حال از متهم اعاده حیثیت می گردد». همچنین در ماده ۶۹۸ قانون مجازات اسلامی، بخش تعزیرات نیز مقرر شده است که هر کسی به قصد اضرار به غیر یا تشویش اذهان عمومی یا مقامات رسمی به وسیله نامه یا شکواییه یا مراسلات یا عرایض یا گزارش یا توزیع هرگونه اوراق چاپی یا خطی با امضاء یا بدون آن اکاذیبی را اظهار نماید یا با همان مقاصد اعمالی را بر خلاف حقیقت راساً یا به عنوان نقل قول به شخص حقیقی یا مقامات رسمی تصریحاً یا تلویحاً نسبت دهد، اعم از این که از طریق مزبور به نحوی از انحاء ضرر مادی یا معنوی به غیر وارد شود یا نه، علاوه بر اعاده حیثیت در صورت امکان، باید به حبس از دو ماه تا دو سال یا شلاق تا ۷۴ ضربه محکوم شود. تحقق جرم نشر اکاذیب مذکور در ماده فوق منوط به تحقق ضرر خارجی نیست و بنابراین جرم مطلق است و نه مقید. اضرار به غیر و تشویش اذهان عمومی سوء نیت خاص هستند نه نتیجه، به هر روی چون این جرم از جمله جرایم قابل گذشت است، با اعاده حیثیت قابل گذشت از سوی زیان دیده خواهد بود! لذا یکی از راه های نشر اکاذیب، استفاده از رسانه ها شامل مکتوب، صوتی، تصویری یا مجازی برای انتشار مطالب است. در همین راستا، قانون مطبوعات که ناظر بر فعالیت های رسانه ای و مطبوعاتی در کشور است، در ماده ۶ خود، نشریات را به جز موارد مشخص شده در قانون، در انتشار سایر مطالب آزاد دانسته است. یکی از این موارد که در بند ۱۱ ماده ۶ قانون مطبوعات (الحاقی ۱۳۷۹) آمده، عبارت است از «پخش شایعات و مطالب خلاف واقع یا تحریف مطالب دیگران». شمول قانون مطبوعات به خصوص در فضای مجازی، ناظر به پایگاه های خبری یا غیرخبری است که از هیأت نظارت بر مطبوعات دارای مجوز فعالیت باشند و اگر سایت یا پایگاه اینترنتی فاقد مجوز باشد یا از سایر فضاهای مجازی برای انتشار مطلب استفاده شود، در این صورت، موضوع در شمول قانون جرایم رایانه ای قرار می گیرد. ماده ۱۸ قانون جرایم رایانه ای مصوب ۱۳۸۸ در این خصوص مقرر کرده است که: «هر کس به قصد اضرار به غیر یا تشویش اذهان عمومی یا مقامات رسمی به وسیله سامانه رایانه ای یا

۱. گلدوزیان، ایرج، محشی قانون مجازات اسلامی، تهران، نشر مجد، ۱۳۹۴، ص ۶۶۳.

مخابراتی اکاذیبی را منتشر نماید یا در دسترس دیگران قرار دهد یا با همان مقاصد اعمالی را بر خلاف حقیقت، رأساً یا به عنوان نقل قول، به شخص حقیقی یا حقوقی به طور صریح یا تلویحی نسبت دهد، اعم از اینکه از طریق یادشده به نحوی از انحاء ضرر مادی یا معنوی به دیگری وارد شود یا نشود، افزون بر اعاده حیثیت (در صورت امکان)، به حبس از نود و یک روز تا دو سال یا جزای نقدی از پنج میلیون ریال تا ۴۰ میلیون ریال یا هر دو مجازات محکوم خواهد شد.^۱ بدون تردید در جوامعی که قانون حاکم است حرمت و حیثیت اشخاص که جزو سرمایه‌های معنوی آنان است مورد توجه و احترام قانون‌گذار می‌باشد تا آنجا که این امر مورد توجه متون قانون اساسی اکثر کشورها مورد تصریح و حمایت مقنن قرار گرفته است، بنابراین هتک حرمت و حیثیت اشخاص به هر شکلی که باشد ممنوع بوده، حسب مورد مستوجب مجازات خواهد بود و گاهی امکان دارد اعاده حیثیت در مورد محکوم علیه به کار رود که از این طریق بعضی یا تمام حقوق محکوم علیه را به وی بازگرداند. اصولاً اعاده حیثیت را می‌توان چنین تعریف کرد که طی آن فرایند، تلاش می‌شود تا حیثیت، آبرو و شرف از دست رفته زیان دیده به وی اعاده گردد. این اعاده حیثیت را می‌توان به دو قسمت تفکیک و تقسیم نمود، نخست اعاده حیثیت به طور عام و دوم، اعاده حیثیت به طور خاص. بدیهی است که اگر زمانی خسارت وارد شده به آبرو و حیثیت ناشی از رفتار دیگران است نظیر تهمت و افترا توسط دیگران و گاهی هم این حیثیت به دلیل رفتار خود فرد آسیب دیده است و جایگاه یا اعتبار و شرف را در معرض خطر قرار داده است، نوع نخست اعاده حیثیت عام نام دارد و نوع دوم نیز اعاده حیثیت خاص نام می‌گیرد.^۲ به بیان دیگر اعاده به معنای بازگرداندن است و اصطلاح اعاده حیثیت یعنی بازگرداندن وضع و حالت افراد به حالت سابق، از جهت پایین آمدن حیثیت و موقعیت اجتماعی آن‌ها در جامعه، که به واسطه مطرح کردن شکایت واهی و خلاف حقیقت و دروغ و یا هر امر دیگری نسبت به آن‌ها اتفاق افتاده

^۱ جوادى، محمد حسن و قریشی، سید مهدی، بررسی حقوقی اعاده حیثیت در نظام حقوقی ایران، نشریه مطالعات حقوق،

شماره ۷، ۱۳۹۵، ص ۲۹.

^۲ سلطانی، عباسعلی، مبانی فقهی نهاد اعاده حیثیت، نشریه مطالعات فقه و حقوق اسلامی، نشریه مطالعات فقه و حقوق

اسلامی، شماره ۶، ۱۳۹۱، ص ۸۳

است. لذا فردی که در اثر تهمت دروغین و ادعای خلاف واقع دیگری آبرویش از دست برود، تلاش می‌کند تا در افکار عمومی یا در جمع خاصی این آبرو مجدداً احیا شود و با اثبات بی‌گناهی خود، موقعیت اجتماعی خود را تا حد امکان به حالت قبل برگرداند، بنابراین اعاده حیثیت بیشتر ناظر بر بازگرداندن اعتبار معنوی اشخاص است که از طریق اقدام به تعقیب کیفری شخص مفتری حاصل می‌شود.

نتیجه‌گیری

نتایج این پژوهش نشانگر این است که در کنار راهکارهای حقوق کیفری نظیر مجازات و غیره، راهکارهایی در حقوق مدنی و خصوصی برای مقابله با نقض حریم خصوصی اشخاص سیاسی توسط رسانه‌ها پیش‌بینی شده است، منتهای مراتب این موضوع نیازمند یک پیش‌نیاز است و آن هم انطباق ارکان مسئولیت مدنی با نقض حریم خصوصی اشخاص سیاسی است، در گام نخست باید ورود ضرر احراز شود که این ضرر در قالب ضرر معنوی به شخصیت، حیثیت، موقعیت شغلی و ... شخص سیاسی قابل احراز است که به دلیل نقض حریم خصوصی رسانه به او وارد شده است، در گام نخست باید احراز کنیم که ضرر به واسطه رفتار رسانه واقع شده است که این امر هم به دلیل اینکه با نقض حریم خصوصی شخص سیاسی متحمل ضرر و خسارت معنوی شده قابل تحقق است و در گام آخر نیز یافتن رابطه سببیت میان ضرر وارد شده و نقض حریم خصوصی توسط رسانه است که در اصل اثبات کند آن ضرر به خاطر آن رفتار رسانه بوده است. همچنین نتایج و یافته‌های پژوهش بیانگر این است که پس از تحمیل مسئولیت مدنی بر رسانه‌های ناقض حریم خصوصی، می‌توان خسارات را به واسطه نشر حکم، عذرخواهی، جلب رضایت شخص سیاسی و نظایر آن جبران کرد.

کتاب

- بابوکانی، احسان، تجسس از حریم خصوصی افراد در فقه امامیه، تهران، نشر دانشگاه امام صادق، ۱۳۹۱.
- صفایی، سید حسین، دوره مقدماتی حقوق مدنی، جلد دوم، قواعد عمومی قراردادها، تهران، نشر میزان، ۱۳۹۵.
- عمید، حسن، فرهنگ فارسی عمید، تهران، نشر امیرکبیر، ۱۳۸۶.
- فقیه نججیری، حسن، دعوای خصوصی در دادگاه جزا، تهران، نشر داورپناه، ۱۳۷۱.
- کاتوزیان، ناصر، الزام‌های خارج از قرارداد (ضمان قهری): مسئولیت مدنی، تهران، نشر دانشگاه تهران، ۱۳۸۶.
- گلدوزیان، ایرج، محشی قانون مجازات اسلامی، تهران، نشر مجد، ۱۳۹۴.
- معین، محمد، فرهنگ فارسی، تهران، نشر امیرکبیر، ۱۳۸۹.

مقاله

- جوادی، محمد حسن و قریشی، سید مهدی، بررسی حقوقی اعاده حیثیت در نظام حقوقی ایران، نشریه مطالعات حقوق، شماره ۷، ۱۳۹۵.
- سلطانی، عباسعلی، مبانی فقهی نهاد اعاده حیثیت، نشریه مطالعات فقه و حقوق اسلامی، نشریه مطالعات فقه و حقوق اسلامی، شماره ۶، ۱۳۹۱.
- قربان پور، امیر مهدی، تقصیر و رابطه سببیت در نظام مسئولیت مدنی، نشریه حقوقی دادگستری، شماره ۵۴، ۱۳۸۵.
- مالکی زاده، سروش، فرایند جبران خسارت بزه دیدگان در نظام عدالت کیفری، نشریه دادرسی، ۱۳۸۷.

مرکز آموزش علمی-کاربردی
سازمان بهداری شهرداری های
مجلس

بنیاد علمی قانون یار برگزار می کند

با همکاری و حمایت معنوی
مرکز آموزش علمی-کاربردی سازمان همیاری شهرداری های استان اصفهان

همایش ملی

علمی- پژوهشی فقه و حقوق اسلامی

دکتر بهنام اسدی

مسئول برگزاری

ارکان کلیدی همایش

دبیر اجرایی همایش:

دکتر امین امیریان فارسانی

رئیس هیات داوران:

دکتر سعید سامانی مجد

رئیس شورای سیاست گذاری:

دکتر سعید خردمندی

محورهای همایش:

پدپرش مقاله در تمامی زمینه های علوم تربیتی و روان شناسی (تمامی گرایش ها)، برنامه ریزی درسی

علوم مشاوره، فلسفه تعلیم و تربیت، آموزش و پرورش، آموزش الکترونیک، برنامه ریزی آموزش عالی

علوم اجتماعی، فرهنگ، هنر (تمام گرایش ها)، ارتباطات اسلامی و سایر موضوعات مرتبط با علوم انسانی

۱۵ بهمن ماه ۱۳۹۸

اصفهان سالن اجلاس دانشگاه

پایگاه های نمایه کننده مقالات همایش

Sponsored and Indexed by
CIVILICA
We Respect the Science

T
PBIN.com
Sponsored And Indexed

همایش های ایران
Symposia

CONF
PAPER

مکتب علمی
Ceshtesaz.com

انجمن علمی
مطالعات اسلامی

شورای علمی
Council of Islamic Scientific Association
(CISA)

جهت چاپ مقالات خود در دیگر همایش های قانون یار

کافیست فایل word مقاله خود را به همراه

شماره تماس به آدرس ایمیل زیر ارسال نمایید

phdsara@yahoo.com

ارسال مقاله در واتس آپ یا تلگرام به شماره

09100636002

همایش های علمی و پژوهشی، هر ساله در دو نوبت برگزار می شود

www.olomensani.IR

۰۲۱۴۴۴۴۱۷۶۴ - ۰۲۱۶۶۹۷۹۵۲۶ - ۰۲۱۶۶۹۷۹۵۱۹ واحد صدور مدرک

دبیر خانه همایش: تهران، میدان انقلاب، خ منبری جاوید، کوچه مینا، پلاک ۲۹، طبقه سوم